

Турдиева З.*

философия докторы (PhD)
«Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі
Қазақстан, Семей
e-mail: kalibaeva.z@mail.ru
ORCID: 0000-0002-6255-0599

Байтуова Л.

PhD докторы, аға оқытушы
“С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық
зерттеу университеті” КеАҚ
Қазақстан, Астана
e-mail: 1701.86@mail.ru
ORCID: 0000-0002-4617-5696

Бұлақбай Ж.

э.ғ.к., қауымдастырылған профессор
«Л.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық
университеті» КеАҚ,
Қазақстан, Астана
e-mail: bulakbai_zhm@enu.kz
ORCID: 0000-0002-3742-6756

Верезубова Т.

экономика ғылымдарының докторы, профессор
«Беларусь мемлекеттік экономикалық
университеті»
білім беру мекемесінің қаржы кафедрасының
меңгерушісі
e-mail: ver Zubova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАНК СЕКТОРЫНДА ESG СТАНДАРТТАРЫН ЕНГІЗУДІҢ АУДИТІ ЖӘНЕ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Аңдатпа

Қазақстан - қарқынды дамып келе жатқан экономикасы бар мемлекет, ол тұрақты даму жөніндегі жаһандық стандарттар мен ESG-бастамаларын енгізудің ықпалымен банк секторының белсенді трансформация кезеңінде тұр. Реттеуші органдар, инвесторлар және қоғам тарапынан талаптардың күшеюі жағдайында ел банктері ESG қағидаттарын корпоративтік басқару стратегиялары мен операциялық қызметке интеграциялауға ұмтылуда, бұл ашықтықтың, жауапкершіліктің және қаржылық тұрақтылықтың жаңа тетіктерін қалыптастырады. Зерттеудің мақсаты - Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank қызметі мысалында елдің банк секторында ESG-стандарттарын енгізудің аудитін жүргізу және тиімділігін бағалау. Мақалада ESG-практикаларды салыстырмалы талдаудың нәтижелері ұсынылып, негізгі жетістіктер мен проблемалар анықталған, сондай-ақ банк саласына ESG-ті интеграциялау бойынша шетелдік тәжірибе, соның ішінде Еуропа мен Азия елдерінің тәжірибелері қарастырылған. Бұл табысты тәсілдерді ұлттық жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді. Әдіснамалық негіз ретінде соңғы бес жылдағы жүйелік талдау әдістері, ғылыми жарияланымдарды салыстырмалы зерттеу, банктердің ресми есептері және халықаралық ESG стандарттары (GRI, TCFD, SASB) пайдаланылды. ESG-процестердің аудитіне, экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық бастамалардың қаржылық тиімділікке әсерін бағалауға, сондай-ақ банктердің ашықтығы мен жауапкершілігін арттыру құралдарына ерекше назар аударылды. Талдау нәтижелері негізінде банктер мен реттеуші органдар үшін ESG-саясатты жетілдіруге, корпоративтік жауапкершілікті күшейтуге және клиенттер мен инвесторлар тарапынан сенімді арттыруға бағытталған практикалық ұсынымдар әзірленді. Қазақстанның банк жүйесінің тұрақты дамуы, бәсекеге қабілеттілігін нығайту және ұлттық қаржы институттарын жаһандық стандарттарға интеграциялау үшін ESG-тің стратегиялық маңыздылығы туралы қорытынды жасалды.

Түйін сөздер: ESG-стандарттар, банк, аудит, тұрақты даму, корпоративтік жауапкершілік, қаржылық тиімділік.

КІРІСПЕ

Соңғы жылдары әлемдік қауымдастық тұрақты даму, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік және экологиялық, әлеуметтік әрі басқарушылық стандарттарды (ESG) енгізу мәселелеріне артып келе жатқан қызығушылық танытуда (Baker, 2023; Capital Group, 2022).

ESG халықаралық стандарттары 2000-жылдардың басында қалыптаса бастады. Осы кезеңде компаниялар мен қаржы институттары өз қызметін бағалау кезінде тек экономикалық көрсеткіштерді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және экологиялық факторларды да ескере бастады. Алғашқы халықаралық басшылық құжаттардың бірі – БҰҰ-ның Жаһандық шартының (UN Global Compact, 2000) қағидаттары болды. Бұл құжат компанияларға адам құқықтары, еңбек стандарттары, қоршаған ортаны қорғау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл салаларындағы он әмбебап қағидатты ұстануды ұсынды (Kazakhstan Institute for Strategic Studies, n.d.).

Кейінгі жылдары корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік жөніндегі ISO 26000 нұсқаулығы (2010), БҰҰ-ның жауапты инвестициялау қағидаттары (PRI, 2006), сондай-ақ компаниялар мен қаржы ұйымдары үшін ESG-ақпаратты ашудың әдіснамасын қамтамасыз ететін Жаһандық есептілік бастамасының стандарттары (GRI, Global Reporting Initiative) әзірленіп, енгізілді.

Банк секторы үшін ESG стандарттарын енгізу 2010 жылдардың аяғынан бастап стратегиялық басқарудың міндетті атрибутына айналды. Халықаралық реттеушілер мен инвесторлар экологиялық, әлеуметтік және басқару (ESG) тәуекелдеріне қатысты ашықтықты талап ете бастады, бұл қаржылық жүйенің тұрақтылығы мен ашықтығын арттыруға көмектесті. Атап айтқанда, Еуропалық Одақ қаржы институттарының тұрақтылығын бағалаудың бірыңғай критерийлерін белгілейтін Жасыл таксономия және қаржылық ақпаратты ашу туралы ережені (SFDR) әзірледі (PwC Kazakhstan, 2024).

Қазақстан Республикасында банк секторында ESG стандарттарын енгізу өзекті және стратегиялық маңызды міндет болып табылады. Халықаралық ESG тәжірибелерін бейімдеу ұлттық банктердің жаһандық аренадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, корпоративтік басқаруды жақсартуға және инвесторлар мен клиенттердің сенімін арттыруға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда елдегі Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank сияқты жетекші банктер ESG тәсілдерін өз операцияларына белсенді түрде енгізуде, экологиялық, әлеуметтік және басқару факторларымен байланысты тәуекелдерді бағалауда және азайтуда. Бұл зерттеудің өзектілігі Қазақстан банк жүйесінде ESG стандарттарын енгізуді талдау, осы бастамалардың тиімділігін бағалау және корпоративтік басқару процестерін және ESG аудиттерін жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу қажеттілігінен туындайды. Қаржы нарықтарының жаһандық трансформациясы жағдайында ESG тәжірибелерінің ашықтығы тек банк тұрақтылығының көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар тұтынушылар мен инвесторлардың сенімін арттыру факторына айналуға (Semet et al., 2021; Vaslavskaya et al., 2024).

Зерттеудің мақсаты - Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank қызметі мысалында елдің банк секторында ESG-стандарттарын енгізудің аудитін жүргізу және тиімділігін бағалау.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы Қазақстан банктерінде ESG-стандарттарды енгізу тиімділігін бағалау мен аудит жүргізудің практикалық тетіктерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Ұсынылған ұсынымдар ESG-тәуекелдерді басқару жүйесін жақсартуға, банктердің ашықтығы мен инвестициялық тартымдылығын арттыруға, сондай-ақ халықаралық ESG талаптарына сәйкестігін күшейтуге бағытталған. Зерттеу материалдарын екінші деңгейлі банктердің корпоративтік стратегияларын әзірлеуде, ішкі аудит жүйесінде және реттеуші органдардың тұрақты даму саясатын қалыптастыруда қолдануға болады.

Зерттеудің ғылыми маңыздылығы Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстанның банк секторында ESG-стандарттарды енгізудің тиімділігіне салыстырмалы аудиттік талдау жүргізуінде және халықаралық ESG тәжірибелерін ұлттық қаржы жүйесіне бейімдеу ерекшеліктерін анықтауында көрінеді. Автор ESG қағидаттарының банктердің қаржылық тұрақтылығы мен корпоративтік басқаруына әсерін кешенді бағалап, қазақстандық банк секторында ESG аудитін жетілдірудің жаңа тәсілдерін ұсынады. Зерттеу нәтижелері ESG стандарттарын енгізудің теориялық және әдіснамалық негіздерін толықтыруға үлес қосады.

ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ

Әлемдік деңгейде ESG стандарттарын енгізу қаржы институттарының тұрақтылығын арттыру, тәуекелдерді азайту және клиенттер мен инвесторлармен сенімді нығайту құралы ретінде қарастырылады. Халықаралық ұйымдар, соның ішінде Жаһандық есеп беру бастамасы (GRI), БҰҰ-ның Жауапты инвестициялар қағидаттары (PRI) және ISO 26000 корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік және тұрақты даму туралы ақпаратты ашудың құрылымдық тәсілдерін ұсынды (Vaslavskaya et al., 2024).

Банк секторы үшін ESG тәсілдерін енгізу экологиялық тәуекелдерді бағалаумен, клиенттер мен қызметкерлер алдындағы әлеуметтік жауапкершілікпен және корпоративтік басқаруды жетілдірумен байланысты. Соңғы жылдардағы зерттеулерге сәйкес, ESG тәжірибелерін белсенді түрде біріктіретін банктер қаржылық көрсеткіштердің жақсарғанын, несиелік тәуекелдердің төмендегенін және инвестициялық тартымдылықтың артқанын көрсетеді (Kurmanov et al., 2024).

Қазақстанда ESG стандарттарын енгізу белсенді түрде дамып келеді. Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank сияқты ірі банктердің тәжірибесі тұрақты қаржы өнімдерінің санының артуын, несие беру шешімдеріне экологиялық және әлеуметтік критерийлердің енгізілгенін және корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік бағдарламаларын әзірлеуді көрсетеді. ESG қағидаттарын біріктірудегі халықаралық тәжірибе ерекше қызығушылық тудырады. Мысалы, ЕО мен Жапонияда банктер несие портфельдерін бағалау және инвестицияларды тарту үшін ESG рейтингтерін пайдаланады, сондай-ақ олардың жұмысы туралы егжей-тегжейлі есептер жариялайды. Бұл тәжірибені ұлттық экономикалық, әлеуметтік және экологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, Қазақстанның жағдайларына бейімдеуге болады.

Осылайша, ESG стандарттарын енгізудің жаһандық және ұлттық тәжірибелерін талдау банктердің ESG қызметін кешенді аудиттеу, күшті және әлсіз жақтарын анықтау және халықаралық тұрақты даму тәсілдерін интеграциялау тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу қажеттілігін көрсетеді (Baker, 2023).

Халықаралық стандарттар мен жетекші халықаралық банктердің тәжірибесіне сүйене отырып, біз ірі ойыншылардың мысалдарын пайдалана отырып, ESG тәжірибелерінің Қазақстанның ұлттық банк секторында қалай енгізіліп жатқанын қарастырамыз.

Банк ісінде ESG қағидаттарын енгізу қаржы институттарының тұрақтылығын жақсартып алады, несиелік және инвестициялық тәуекелдерді азайта алады, тұтынушылар мен инвесторлардың сенімін нығайта алады және тұрақты дамуға бағытталған халықаралық инвестициялар мен капиталға қол жеткізуді жеңілдетеді. GRI, PRI және ISO 26000 сияқты халықаралық стандарттар сандық және сапалық көрсеткіштерді қоса алғанда, ESG ақпаратын ашу үшін негіз болып табылады, бұл тұрақты даму аудиттерін жүргізуге және ұзақ мерзімді корпоративтік жауапкершілік стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді (Capital Group, 2022).

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, ESG қағидаттарын сәтті интеграциялау ішкі аудит жүйелерін, жобалар мен қаржы өнімдерін бағалаудың нақты критерийлерін, есептерді үнемі жариялауды және қызметкерлерді ынталандыруды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді.

Еуропалық Одақта Deutsche Bank (Германия), BNP Paribas (Франция), ING (Нидерланды) және Santander (Испания) сияқты жетекші банктер ESG тәуекелдерін кешенді бағалау әдіснамаларын енгізуде. Deutsche Bank несие беру және инвестициялық қызметінің қоршаған ортаға, әлеуметтік және корпоративтік басқаруға әсерін көрсететін жыл сайынғы ESG есебін жариялайды. BNP Paribas операциялық ашықтықты қамтамасыз ете отырып және халықаралық инвесторларды тарта отырып, жасыл несиелер мен тұрақтылық облигацияларын белсенді түрде әзірлеуде. ING корпоративтік клиенттердің көміртегі ізін, әлеуметтік бастамаларын және басқару ашықтығы деңгейін қоса алғанда, олардың кешенді бағалауын қолданады, бұл ұзақ мерзімді тұрақтылық стратегияларын әзірлеуге ықпал етеді (Xu, 2024; Cui, 2025).

АҚШ пен Канадада JPMorgan Chase, Bank of America және Royal Bank of Canada сияқты банктер ESG тәсілдерін тәуекелдерді басқаруға және инвестициялық жоспарлауға біріктіреді. JPMorgan Chase серіктестер мен жобаларды таңдау үшін ішкі ESG бағалауларын пайдалана отырып, жасыл инфрақұрылым және тұрақты энергетика жобаларын қаржыландыру бағдарламаларын жүзеге асырады. Bank of America көміртегі шығарындыларының, әлеуметтік әсердің және корпоративтік басқарудың сандық көрсеткіштерімен жыл сайынғы тұрақтылық туралы есептерді жариялайды. CIBC несие портфельдері мен инвестициялық қорларды құруда, несиелік тәуекелдерді азайтуда және халықаралық ESG-ге бағытталған инвесторлардан капитал тартуда ESG критерийлерін қолданады (QazScience, 2024; Kazakhstan Institute for Strategic Studies, n.d.).

Жапонияда MUFG және Sumitomo Mitsui Financial Group (SMFG) сияқты ірі банктер корпоративтік клиенттерді бағалау үшін ESG рейтингтерін пайдаланады, олардың көміртегі ізін, экологиялық бастамаларын, әлеуметтік бағдарламаларын және корпоративтік басқару көрсеткіштерін ескереді. Оңтүстік Кореяда Shinhan Bank және KEB Hana Bank клиенттердің ESG әлеуетін бағалау жүйелерін әзірледі, тұрақтылық критерийлерін олардың несие беру саясаты мен инвестициялық стратегияларына біріктіреді.

Басқа халықаралық мысалдарды қарастырайық.

Скандинавия (Швеция, Норвегия, Финляндия) - банктер ESG рейтингтерін ипотекалық және корпоративтік портфельдерді бағалау, «жасыл облигацияларды» енгізу және экологиялық жобаларды ынталандыру үшін пайдаланады.

ӘДІСНАМА ЖӘНЕ ӘДІСТЕР

Зерттеудің әдіснамалық негізін ESG стандарттарын банк секторына енгізу мәселелерін кешенді бағалауға бағытталған сапалық және сандық зерттеу әдістерінің жиынтығы құрады. Зерттеу барысында халықаралық ғылыми жарияланымдар, қазақстандық банктердің ресми есептері, ESG бойынша халықаралық стандарттар мен рейтингтік агенттіктердің аналитикалық материалдары пайдаланылды. Деректердің сенімділігі мен өзектілігін қамтамасыз ету мақсатында соңғы бес жылда жарияланған еңбектерге жүйелі әдеби шолу жүргізіліп, Scopus, Web of Science және Google Scholar ғылыми дерекқорларындағы мақалалар талданды (Capital Group, 2022; PwC Kazakhstan, 2024). Бұл тәсіл ESG тұжырымдамасының банк секторындағы эволюциясын, халықаралық тәжірибедегі негізгі үрдістерді және тұрақты даму қағидаттарын енгізудің теориялық негіздерін айқындауға мүмкіндік берді.

Эмпирикалық зерттеу нысаны ретінде Қазақстанның жетекші екінші деңгейлі банктері – Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank таңдалды. Аталған банктердің ESG стратегиялары, тұрақты даму есептері, корпоративтік басқару тәжірибелері және қаржылық көрсеткіштері зерттеу материалы ретінде қарастырылды. Банктерді іріктеу олардың нарықтағы үлесімен, ESG бастамаларын енгізу белсенділігімен және халықаралық есептілік стандарттарын қолдану деңгейімен негізделді.

Зерттеу аясында құжаттамалық талдау әдісі қолданылып, банктердің жылдық есептері, тұрақты даму жөніндегі есептері, корпоративтік саясаттары және ESG көрсеткіштері сарапталды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының тұрақты даму саласындағы нормативтік-құқықтық базасы мен халықаралық ESG стандарттары, соның ішінде GRI, TCFD және SASB талаптары зерттелді. Аталған әдіс банктердің ESG қағидаттарын енгізу деңгейін, ақпараттың ашықтығын және корпоративтік басқару сапасын бағалауға мүмкіндік берді.

Салыстырмалы талдау әдісі арқылы қазақстандық банктердің ESG тәжірибелері халықаралық банк секторындағы үздік тәжірибелермен салыстырылды (Semet et al., 2021). Бұл тәсіл ESG стандарттарын енгізудегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға, сондай-ақ Қазақстан банк секторындағы институционалдық және ұйымдастырушылық ерекшеліктерді айқындауға негіз болды. Нәтижесінде ESG интеграциясының тиімді модельдері мен жетілдіруді талап ететін бағыттар анықталды.

Зерттеудің сандық кезеңінде статистикалық және қаржылық талдау әдістері пайдаланылды. ESG көрсеткіштерінің банктердің қаржылық тұрақтылығына, инвестициялық тартымдылығына және тәуекелдерді басқару тиімділігіне ықпалы бағаланды. Атап айтқанда, экологиялық бастамалар, әлеуметтік жауапкершілік және корпоративтік басқару индикаторларының қаржылық нәтижелермен өзара байланысы қарастырылды (Kurmanov et al., 2024). Бұл талдау ESG факторларының банктердің ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігіне әсерін анықтауға мүмкіндік берді.

Қосымша түрде сараптамалық бағалау әдісі қолданылып, халықаралық рейтингтік агенттіктер мен консалтингтік ұйымдардың аналитикалық есептері зерттелді (Baker, 2023). Сараптамалық деректер ESG стандарттарын енгізу барысында туындайтын негізгі тәуекелдерді, институционалдық шектеулерді және даму әлеуетін бағалауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, бұл әдіс Қазақстан банк секторында ESG аудитін жетілдіру бойынша практикалық ұсынымдарды қалыптастыруға негіз болды.

Осылайша, зерттеуде қолданылған әдістердің кешенділігі ESG стандарттарын енгізудің тиімділігін жан-жақты бағалауға, халықаралық тәжірибені ұлттық банк жүйесіне бейімдеу ерекшеліктерін анықтауға және Қазақстанның банк секторында тұрақты даму қағидаттарын жетілдіруге бағытталған ғылыми негізделген қорытындылар жасауға мүмкіндік берді.

негіз болды (Baker, 2023).

Жоғарыда аталған әдістерді кешенді түрде қолдану Қазақстан банк секторында ESG стандарттарын енгізудің тиімділігін бағалауға, негізгі проблемаларды анықтауға және ESG аудиті мен корпоративтік тұрақтылықты жетілдіруге бағытталған практикалық ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік берді.

НӘТИЖЕЛЕР

Әлемдік банк тәжірибесінде ESG стандарттарын енгізу қаржы институттарының тұрақтылығын арттыру құралы ғана емес, сонымен қатар стратегиялық тәуекелдерді басқару мен корпоративтік беделдің негізгі элементіне айналды. ESG (Environmental, Social, Governance) үш саланы қамтиды:

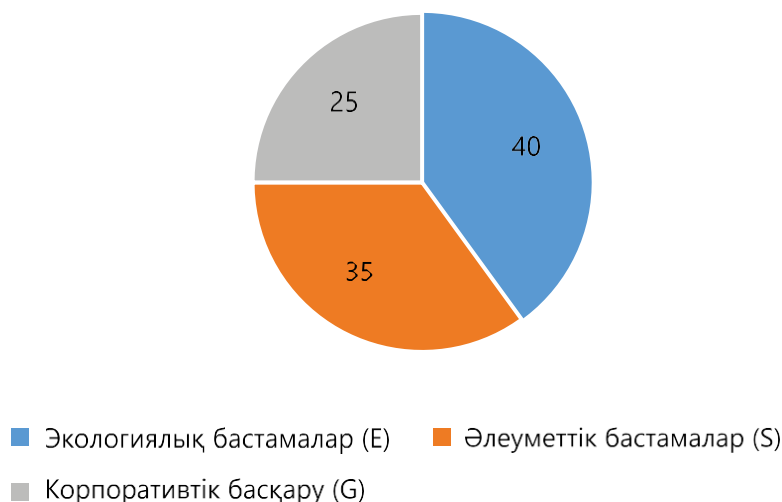
E (Environmental) - қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау, оның ішінде шығарындыларды азайту, ресурстарды тиімді пайдалану және жаңартылатын энергия көздеріне көшу;

S (Social) - банктің клиенттер, қызметкерлер және қоғам алдындағы әлеуметтік жауапкершілігі, оның ішінде қайырымдылық бағдарламалары, білім беру және денсаулық сақтау;

G (Governance) - корпоративтік басқару сапасы, процестердің ашықтығы, сәйкестік стандарттарына сәйкестік және бедел тәуекелдерін азайту.

Осылайша, ESG тәсілі өзара байланысты үш компоненттен тұрады: экологиялық, әлеуметтік және басқару. Қазақстан банк секторындағы ESG бастамаларының құрылымын айқынырақ көрсету үшін, 1-суретте көрсетілгендей, олардың негізгі салалар бойынша бөлінуін қарастырған пайдалы.

1-сурет. Қазақстанның банк секторындағы ESG бастамаларының салалар (E/S/G) бойынша бөлінуі

ESG бастамаларының таралуын талдау ең үлкен үлес қоршаған орта аймағына (E) тиесілі екенін көрсетеді, бұл жасыл қаржыландыруды дамытудың және тұрақты энергетикаға көшудің жаһандық үрдісіне сәйкес келеді. Әлеуметтік бастамалардың айтарлықтай үлесі (S) банктердің корпоративтік жауапкершілік бағдарламалары арқылы тұтынушылар мен қызметкерлердің сенімін арттыруға деген міндеттемесін көрсетеді. Корпоративтік басқару (G) аз үлесті құрайды, бірақ ол ашықтықты, тәуекелдерді азайтуды және тұрақты стратегиялық дамуды қамтамасыз етеді. Осылайша, ESG үш компонентінің үйлесімі Қазақстанның банк секторының бәсекеге қабілеттілігі мен тұрақтылығын арттырудың кешенді тетігін құрайды (1-сурет).

ESG қағидаттары басқару шешімдеріне тікелей әсер етеді, инвестицияларды тартады және компаниялардың беделін нығайтады. Инвесторлар ESG көрсеткіштері жоғары компанияларға көбірек назар аударуда, бұл қосымша инвестициялық тартымдылықты тудырады және тұрақты дамуға ықпал етеді (Kurmanov et al., 2024).

ESG бастамаларының тиімділігін бағалау мақсатында Қазақстанның жетекші банктері – Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank қызметіне салыстырмалы талдау жүргізілді. Талдау барысында ESG стандарттарын енгізу кезеңдері, жүзеге асырылған негізгі жобалар, корпоративтік басқару тәжірибелері және тұрақты даму қағидаттарының қаржылық әрі операциялық қызметке ықпалы қарастырылды.

Аталған банктер соңғы жылдары ESG критерийлерін өз стратегияларына жүйелі түрде енгізіп, оларды несиелік саясатта, инвестициялық шешімдер қабылдауда және тәуекелдерді басқару жүйесінде қолдануды күшейтуде. Зерттеу нәтижелері ESG қағидаттарын интеграциялау банктердің ашықтығын арттыруға, корпоративтік жауапкершілікті күшейтуге және халықаралық тұрақты даму талаптарына бейімделу деңгейін жақсартуға ықпал ететінін көрсетті.

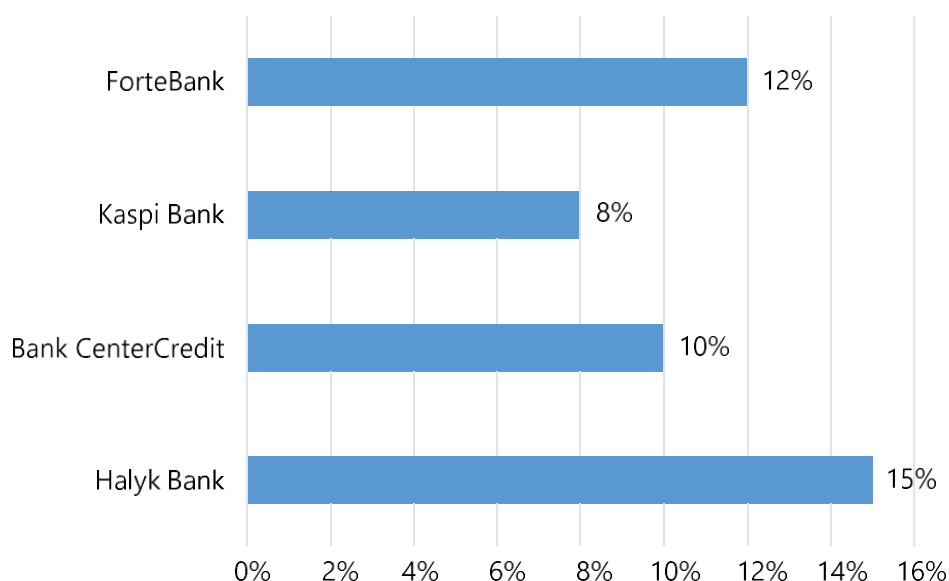
Біз банктер бойынша салыстырмалы талдау жүргіземіз (1-кесте).

1- кесте. Қазақстанның жетекші банктерінде ESG тәжірибелерін енгізу

Банк	ESG басталған жыл	Негізгі жобалар	Қоржындағы ESG жобаларының үлесі	Статистика және нәтижелер
Halyk Bank	2018–2019	«Жасыл» несиелер, энергия тиімділігі жобалары және экологиялық және әлеуметтік сезімталдығы бар шағын бизнесті қолдау	15% корпоративтік қоржын	Жылдық ESG есебін жариялау, несиелік тәуекелдерді азайту және қаржы қоржынының тұрақтылығын арттыру
Bank CenterCredit	2020	Экологиялық таза жобаларды, әлеуметтік бастамаларды қаржыландыру	10% корпоративтік клиенттер қоржыны	12 ірі әлеуметтік жоба жүзеге асырылды, ішкі ESG аудиті жүргізілді
Kaspi Bank	2021	«Жасыл» стартаптарды қолдау және қызметтерді цифрландыру	8% қоржын	CO ₂ шығарындыларын азайту, цифрлық өнімдерге көшу, жылдық есепте ESG ақпаратын жариялау
ForteBank	2020	«Жасыл» облигациялар, жаңартылатын энергия көздері, әлеуметтік жобалар	12% корпоративтік қоржын	Халықаралық ESG бастамаларына қатысу, ESG тәуекелдерін бақылау жүйесін әзірлеу

Ескерту: авторлармен құрастырылған.

Банктер қоржынындағы ESG жобаларының үлесін көрсетейік (2-сурет).

2- сурет. Қоржындағы ESG жобаларының үлесі

Жетекші Қазақстандық банктердің қоржындарындағы ESG жобаларының таралуын талдау Halyk Bank ең жоғары үлесті (15%), ал Kaspi Bank ең төменгі үлесті (8%) иеленетінін көрсетеді. ForteBank (12%) және Bank CenterCredit (10%) аралық позицияларды иеленеді. Жалпы алғанда, Қазақстандық банктердің несиелік қоржындарындағы ESG интеграциясының деңгейі шектеулі (8-15%) болып қала береді, бірақ «жасыл» және әлеуметтік бағытталған жобалардың біртіндеп кеңею үрдісі байқалады.

Halyk Bank 2018–2019 жылдары ESG қағидаттарын біріктіре бастады, «жасыл» несиелерге, энергия үнемдейтін жобаларға және экологиялық, әлеуметтік жауапкершіліктері бар шағын бизнесті қолдауға баса назар аударды. ESG жобалары оның корпоративтік қоржынының 15%-ын құрайды. Бастамаларының бөлігі ретінде банк жыл сайынғы ESG есептерін жариялайды. Олар операциялық ашықтықты арттырады, несиелік тәуекелдерді азайтуды бастады және қоржынның қаржылық тұрақтылығын нығайтты.

Bank CenterCredit 2020 жылы қоршаған ортаға зиян келтірмейтін жобаларды қаржыландыруға және әлеуметтік бастамаларды жүзеге асыруға бағытталған ESG тәсілін енгізді. Корпоративтік клиенттер қоржынындағы ESG жобаларының үлесі 10%-ға жетеді. Банк 12 ірі әлеуметтік жобаны жүзеге асырды. Корпоративтік стандарттарды бақылауды күшейтуге және операциялық тұрақтылықты жақсартуға көмектесетін ішкі ESG аудитін енгізді.

Kaspi Bank 2021 жылы ESG тәжірибелерін белсенді түрде енгізе бастады, «жасыл» стартаптарды қолдауға және қызметтерін цифрландыруға баса назар аударды. ESG жобалары оның қоржынының шамамен 8%-ын құрайды. Банк CO₂ шығарындыларын азайтып, қызметтерін цифрлық платформаларға көшіріп, ESG ақпаратын жылдық есебінде жариялап, осылайша клиенттер мен инвесторлар алдындағы ашықтық пен әлеуметтік жауапкершілікті арттырып келеді.

2020 жылдан бастап ForteBank «жасыл» облигацияларды белсенді түрде дамытып, жаңартылатын энергия көздеріне инвестиция салды. Әлеуметтік жобаларды жүзеге асырып келеді. ESG қоржыны 12%-ды құрайды. Банк халықаралық ESG бастамаларына қатысады. Жобаларды басқаруды жақсартатын, қаржылық және беделдік тәуекелдерді азайтатын және инвесторлардың сенімін нығайтатын ESG тәуекелдерін бақылау жүйесін әзірлеуде.

Осылайша, талдау көрсеткендей, жетекші Қазақстандық банктер біртіндеп ESG қағидаттарын енгізіп, «жасыл» инвестицияларға, әлеуметтік жауапкершілікке және қызметтерді цифрландыруға баса назар аударып келеді. Басымдықтардағы айырмашылықтарға қарамастан, барлық банктер ESG жобаларының қаржылық тұрақтылық пен операциялық ашықтыққа оң әсерін көрсетеді (Semet et al., 2021; Vaslavskaya et al., 2024).

Қазақстандағы ESG даму перспективаларын түсіну үшін отандық банктердің қазіргі тәжірибесін Еуропа, Солтүстік Америка және Азиядағы жетекші қаржы институттарының тәжірибесімен салыстыру пайдалы болып саналады.

Толығырақ түсіну үшін Қазақстан банктерінің тәжірибесін Еуропа, Солтүстік Америка және Азия елдеріндегі тәсілдермен салыстыруға болады (2-кесте).

2- кесте. ESG қағидаттарын банк қызметіне енгізудің халықаралық тәжірибесі

Аймақ	Банктердің мысалдары	Негізгі тәжірибелер	Нәтижелер
Еуропа	Deutsche Bank, BNP Paribas, ING	ESG есептері, «жасыл» несиелер, ішкі жобалар рейтингтері	Несиелік тәуекелдерді азайту, халықаралық инвесторларды тарту және операциялардың ашықтығын қамтамасыз ету
Солтүстік Америка	JPMorgan Chase, Bank of America, CIBC	Тұрақты инфрақұрылымды қаржыландыру, ESG интеграциясы инвестицияларға	Тәуекелді азайту, инвесторлардың сенімін арттыру, сандық шығындар есебі
Азия	MUFG, Sumitomo Mitsui, Shinhan Bank	Корпоративтік клиенттерге арналған ESG рейтингтері, несие саясатына интеграциялау	Несие қоржынының тұрақтылығын арттыру, «жасыл» жобаларды қолдау

Ескерту: авторлармен құрастырылған.

2-кестеде Еуропа, Солтүстік Америка және Азия сияқты әртүрлі аймақтардағы банк секторында ESG қағидаттарын енгізу тәсілдерінің салыстырмалы талдауы келтірілген. Онда жетекші банктердің мысалдары, олардың негізгі ESG тәжірибелері және олар қол жеткізген нәтижелер көрсетілген.

Еуропалық банктер (Deutsche Bank, BNP Paribas, ING) операциялық ашықтыққа, ESG есептерін жариялауға және ішкі жоба рейтингтерін енгізуге баса назар аударады. Бұл несиелік тәуекелдерді азайтуға және халықаралық инвесторларды тартуға көмектеседі.

Солтүстік Америка банктері (JPMorgan Chase, Bank of America, CIBC) инвестициялық жоспарлау мен тұрақты инфрақұрылымды қаржыландыруға ESG критерийлерін енгізуде. Бұл тәуекелдерді азайтуға, инвесторлардың сенімін арттыруға және көміртегі шығарындылары бойынша сандық деректер беруге көмектеседі.

Азияда (MUFG, Sumitomo Mitsui, Shinhan Bank) банктер корпоративтік клиенттерді бағалау және тұрақтылық критерийлерін несие беру саясатына енгізу үшін ESG рейтингтерін пайдаланады. Бұл несие қоржынының тұрақтылығын жақсартады және жасыл жобаларды қолдайды.

Осылайша, 2-кесте ESG интеграциясының сәтті болуы ішкі есептілікті, жобаларды бағалауды және корпоративтік стандарттарға сәйкестікті бақылауды қоса алғанда, кешенді тәсілді қажет ететінін көрсетеді.

ТАЛҚЫЛАУ

Халықаралық тәжірибелерді салыстыру Қазақстандық банктердің ESG қағидаттарын енгізуді жеделдету үшін шетелдік қаржы институттарының тәжірибесін пайдалана алатынын көрсетеді. Бейімделудің негізгі бағыттарына стандартталған есептілік, ESG критерийлерін несие беру мен инвестицияларға біріктіру, ішкі жоба рейтингтерін және тұрақты аудиттерді енгізу, сондай-ақ қызметкерлерді оқыту жүйелерін әзірлеу жатады. Бұл тәжірибелерді қолдану Ұлттық банктердің ашықтығын, тұрақтылығын және инвестициялық тартымдылығын арттырады.

Халықаралық тәжірибені талдау негізінде, ESG бастамаларының бірнеше элементтерін анықтауға болады, олар Қазақстандық банктердің бейімделуі үшін пайдалы болуы мүмкін:

1. Стандартталған есеп беру - бірыңғай халықаралық стандарттарға (GRI, TCFD, SASB) сәйкес жылдық ESG есептерін жариялау ашықтықты және халықаралық банктермен салыстыруды жақсартады.

2. ESG критерийлерін несие беру және инвестициялық саясатқа біріктіру - Deutsche Bank, JPMorgan Chase және MUFG тәжірибелерінде қолданылғандай, несие беру және инвестициялық қоржындарды қалыптастыру кезінде экологиялық, әлеуметтік тәуекелдерді бағалау қаржылық тәуекелдерді азайтуға көмектеседі.

3. Ішкі жобаларды бағалау және аудитті бақылау - BNP Paribas және ING тәжірибелеріне ұқсас ішкі ESG жобаларын бағалау жүйелерін енгізу, процестерді үнемі аудиттеу ауытқуларды уақтылы анықтауға және бастаманы іске асырудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

4. Мамандарды оқыту және дамыту - Солтүстік Америка мен Азия банктеріндегідей ESG салаларында қызметкерлерді дамыту бағдарламаларын құру және халықаралық кеңесшілерді тарту тұрақты жобаларды құзыретті басқаруды қамтамасыз етеді.

5. Халықаралық ESG бастамаларына қатысу - жаһандық одақтарға қосылу және халықаралық платформаларда есептерді жариялау инвесторлардың сенімін нығайтады. Жаһандық нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті жақсартады.

Сондықтан бұл тәжірибелерді бейімдеу Қазақстандық банктерге ESG қағидаттарын интеграциялауды жеделдетуге, қаржы жүйесінің ашықтығы мен тұрақтылығын арттыруға және ұлттық қаржы институттарының инвестициялық тартымдылығын жақсартуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның ең ірі банктерінің (Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank) тәжірибесін талдау ESG стандарттарын интеграциялау біртіндеп күшейіп келе жатқанын, бірақ бірқатар жүйелік қиындықтарға тап болып отырғанын көрсетті.

Талдау барысында анықталған мәселелер:

1. ESG есептілігінің жеткіліксіз стандартталуы, бұл деректерді салыстыруды және халықаралық тәжірибемен интеграциялауды қиындатады.

2. ESG критерийлерінің несиелер беру және инвестициялық шешімдерге шектеулі интеграциялануы, бұл портфельдің тұрақты өсуінің әлеуетін төмендетеді.

3. ESG процестерінің ішкі аудитінің төмен деңгейі, бұл корпоративтік стандарттарды бақылауды шектейді.

4. ESG тәуекелдерін бағалауға және ұзақ мерзімді стратегияларды қалыптастыруға қабілетті білікті мамандардың жетіспеушілігі.

5. Халықаралық ESG бастамаларына шектеулі қатысу, бұл халықаралық капиталды тарту әлеуетін төмендетеді.

Бұл мәселелер ESG бастамаларының тиімділігіне, олардың қаржылық және беделдік тәуекелдерді азайту мүмкіндігіне, сондай-ақ клиенттер мен инвесторлармен сенімді нығайтуға тікелей әсер етеді.

ESG интеграциясының тиімділігін арттыру үшін үш негізгі бағытты қамтитын жүйелі аудит қажет:

Экологиялық аудит (E) - ресурстарды пайдалануды бағалау, жобаның энергия тиімділігі және көміртегі ізін бақылау.

Әлеуметтік аудит (S) - корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік бағдарламаларын, еңбек жағдайларын, білім беру және қайырымдылық бастамаларын талдау.

Корпоративтік басқару (G) - шешім қабылдау ашықтығын, сәйкестік стандарттарын сақтауды және беделдік тәуекелдерді азайтуды бақылау.

Аудит әлсіз жақтарды анықтауға, ESG жобаларының қаржылық көрсеткіштерге әсерін бағалауға және түзету шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

3-кестеде Қазақстандық банктердің ESG тәжірибесіне SWOT талдау жүргізіледі.

3-кесте. Қазақстан банктерінің ESG тәжірибесінің SWOT талдауы

Санаты	Мазмұны
Күшті жақтары (Strengths)	- Алғашқы «жасыл» несиелер мен ESG жобаларының пайда болуы (Halyk Bank, ForteBank); - Әлеуметтік бастамалардың санының артуы және қызметтердің цифрландырылуы (Kaspi Bank); - Сектор жетекшілерінің ESG есептерін жариялауы.
Әлсіз жақтары (Weaknesses)	- ESG қоржынының үлесінің төмендігі (8–15%); - ESG ішкі аудит механизмдерінің шектеулілігі; - Білікті ESG мамандарының жетіспеушілігі.
Мүмкіндіктері (Opportunities)	- Халықаралық тәжірибелерді бейімдеу (GRI, TCFD, SASB, ESG рейтингі); - ESG қоржынын және «жасыл» инвестицияларды кеңейту; - Халықаралық капитал мен инвесторларды тарту.
Қауіп-қатерлері (Threats)	- Есеп беру және аудит стандарттары бойынша халықаралық көшбасшылардан артта қалу; - Халықаралық талаптарды толық сақтамау қаупі; - ESG қағидаттарын сақтамаудан туындауы мүмкін беделге нұқсан келтіру қаупі.

Ескерту: авторлармен құрастырылған.

Қазақстандық банктердің ESG тәжірибесінің SWOT талдауы алғашқы тұрақты жобалардың пайда болуына және ESG есептерінің жариялануына қарамастан, жүйелік әлсіздіктердің, мысалы, ESG қоржынының төмен үлесі, ішкі аудит механизмдерінің шектеулілігі және білікті кадрлардың жетіспеушілігі сияқты мәселелердің сақталып отырғанын көрсетеді. Сонымен қатар, банктердің даму үшін айтарлықтай мүмкіндіктері бар: халықаралық стандарттарды бейімдеу, «жасыл» инвестицияларды кеңейту және халықаралық капиталды тарту (PwC Kazakhstan, 2024).

Негізгі қауіптер: халықаралық көшбасшылардан артта қалу және ESG қағидаттарын сақтамаудан туындауы мүмкін беделге нұқсан келтіру қаупі.

Анықталған күшті және әлсіз жақтары, сондай-ақ мүмкіндіктер мен қауіптер банктердің ESG қызметін жақсарту бойынша тәжірибелік ұсыныстар мен түзету шараларын әзірлеуге негіз болады. Бұл зерттеудегі келесі логикалық қадам болады.

4-кестеде анықталған қиындықтар мен халықаралық тәжірибені талдау негізінде банктердің ESG қызметін жақсартудың келесі жолдары ұсынылады.

4-кесте. Анықталған мәселелер мен халықаралық тәжірибеге негізделген банктердің ESG қызметін жақсарту жолдары

Мәселелер	Аудит/анықталған кемшіліктер	Шешімдер/ұсыныстар	Күтілетін нәтижелер
ESG есеп беруінің стандартталмауы	Әртүрлі есеп беру форматтары, салыстырудың қиындығы	GRI/TCFD/SASB сәйкес ақпаратты ашудың бірыңғай стандартын енгізу	Деректердің ашықтығы мен салыстырмалылығы, инвесторлардың сенімін арттыру
ESG-нің несие қоржындарына шектеулі интеграциясы	ESG жобалары қоржынның 8-15%-ын құрайды	Несие беру және инвестициялардағы ESG тәуекелдерін бағалау критерийлерін әзірлеу	Тұрақты жобалардың үлесін арттыру, қаржылық тәуекелдерді азайту
Ішкі аудиттің төмен деңгейі	ESG индикаторларын үнемі тексеру мен бақылаудың болмауы	Мамандандырылған ESG бөлімшесін құру және тұрақты аудиттер жүргізу	ESG процестерінің басқарылуын және ашықтығын арттыру
Білікті кадрлардың жетіспеушілігі	ESG мамандарының жетіспеушілігі	Қызметкерлерді оқыту, халықаралық кеңесшілерді тарту	ESG жобаларын құзыретті бағалау, жоғары сапалы стратегиялық жоспарлау
Халықаралық бастамалармен шектеулі өзара әрекеттесу	Әлемдік ESG жобаларына аз қатысу	Халықаралық ESG альянстарына қосылу, есептер жариялау	Халықаралық инвестицияларды тарту және банктердің беделін арттыру

Ескерту: авторлармен құрастырылған.

4-кестеде көрсеткендей, Қазақстандық банктер ESG стандарттарын енгізуде бірқатар жүйелік шектеулерге тап болады. Соның ішінде есеп беруді стандарттаудың жеткіліксіздігі, ESG критерийлерін несие беру және инвестициялық шешімдерге шектеулі интеграциялау, әлсіз ішкі аудит функциясы, білікті мамандардың жетіспеушілігі және халықаралық бастамаларға қатысудың аздығы бар. Осы мәселелердің әрқайсысы ESG тәжірибесінің тиімділігіне тікелей әсер етеді. Қаржылық және беделдік тәуекелдерді азайту әлеуетін төмендетеді және банктердің халықаралық инвесторлар үшін тартымдылығын шектейді.

Ұсынылған шешімдерге бірыңғай ақпаратты ашу стандарттарын (GRI, TCFD, SASB) енгізу, несие беру және инвестициялар үшін ESG тәуекелдерін бағалау критерийлерін әзірлеу, мамандандырылған ішкі аудит бөлімшелерін құру, қызметкерлерді дамыту және халықаралық ESG бастамаларына қатысу кіреді. Бұл шараларды енгізу деректердің ашықтығы мен салыстырмалылығын жақсартады. ESG процестерінің басқарылуын жақсартады. Банк қоржындарындағы тұрақты жобалардың үлесін арттырады. Қаржылық және беделдік тәуекелдерді азайтады және инвесторлардың сенімін нығайтады. Осылайша, ұсынылған шешімдерді жүйелі қолдану Қазақстанның банк секторының тұрақты дамуына жағдай жасайды. Халықаралық ESG тәсілдерінің интеграциясын жеделдетеді және ашық, жауапты және бәсекеге қабілетті қаржы жүйесін дамытуға ықпал етеді.

ESG есептілігін стандарттау банктерге өз тәжірибелерін бірыңғай форматта ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл халықаралық стандарттармен салыстыруды жеңілдетеді. Инвестициялық тартымдылықты арттырады. ESG критерийлерін несие беру және инвестициялық шешімдерге біріктіру тұрақты жоба қоржынын жасайды. «Жасыл» экономиканы қолдай отырып, төлемеу қаупін азайтады.

Ішкі ESG аудитін әзірлеу корпоративтік стандарттарға сәйкестікті үнемі бақылауды, ауытқуларды уақтылы анықтауды және түзету шараларын әзірлеуді қамтамасыз етеді. Персоналды оқыту банктерге жобаларды кәсіби түрде бағалауға және ESG ақпаратын стратегиялық жоспарлау үшін пайдалануға мүмкіндік береді. Халықаралық ынтымақтастық және жаһандық ESG бастамаларына қатысу табысты әдіснамалардың ұлттық жағдайларға бейімделуін жеделдетеді және инвесторлардың сенімін арттырады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижелері Қазақстанның банк секторында ESG стандарттарын енгізу үдерісі белсенді дамып келе жатқанын көрсетті. Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank және ForteBank тәжірибесіне жүргізіл-

ген салыстырмалы талдау ESG қағидаттарының корпоративтік басқару жүйесіне, несиелік саясатқа және тұрақты даму стратегияларына кезең-кезеңімен интеграцияланып жатқанын дәлелдеді. Банктердің ESG бастамалары экологиялық жобаларды қаржыландыруды кеңейтуге, әлеуметтік жауапкершілікті күшейтуге және цифрлық қызметтердің қолжетімділігін арттыруға бағытталған.

Сонымен қатар, зерттеу ESG интеграциясының тиімділігін шектейтін бірқатар жүйелік мәселелерді анықтады. Олардың қатарына ESG портфелінің үлесінің төмендігі, бірыңғай есептілік жүйесінің жеткіліксіздігі, ESG аудитінің әлсіз дамуы және мамандандырылған кадрлар тапшылығы жатады. Бұл факторлар ESG қағидаттарын банк қызметіне толыққанды енгізуді тежейді және халықаралық стандарттарға сәйкестікті шектейді.

Зерттеудің ғылыми нәтижесі ESG стандарттарын енгізу деңгейі банктердің қаржылық тұрақтылығы мен корпоративтік ашықтығына тікелей әсер ететінін дәлелдеуде көрінеді. Салыстырмалы талдау нәтижелері ESG тәжірибелерін жүйелі түрде қолданатын банктердің инвестициялық тартымдылығы мен тәуекелдерді басқару тиімділігі жоғары болатынын көрсетті. Осыған байланысты ESG критерийлерін корпоративтік стратегияға, аудит жүйесіне және инвестициялық шешімдерге интеграциялау банк секторының ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды фактор ретінде айқындалды.

Зерттеу нәтижелері негізінде ESG аудитін жетілдіру, халықаралық GRI, TCFD және SASB стандарттарына сәйкес есептілікті дамыту, сондай-ақ ESG тәуекелдерін бағалау механизмдерін күшейту бойынша практикалық ұсынымдар ұсынылды. Халықаралық тәжірибені ұлттық қаржы жүйесіне бейімдеу Қазақстан банктерінің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және тұрақты қаржылық дамуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Осылайша, ESG стандарттарын банк секторына интеграциялау тек корпоративтік жауапкершілікті арттыру құралы емес, сонымен қатар Қазақстанның тұрақты және бәсекеге қабілетті қаржы жүйесін қалыптастырудың стратегиялық бағыты болып табылады.

Перспективалары ретінде, ESG стандарттарын енгізудің банк секторындағы ұзақ мерзімді қаржылық тұрақтылыққа, инвестициялық тартымдылыққа және тәуекелдерді басқару тиімділігіне әсерін терең талдаумен байланысты. Сонымен қатар, ESG рейтингтеу жүйелерін жетілдіру, жасыл қаржыландыру тетіктерін дамыту, цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект құралдарын ESG аудитіне енгізу, сондай-ақ Қазақстан банктерінің халықаралық тұрақты қаржы нарықтарымен интеграциялану деңгейін зерттеу ғылыми қызығушылық тудырады. Болашақта ESG факторларының макроэкономикалық тұрақтылық пен ұлттық қаржы жүйесінің бәсекеге қабілеттілігіне ықпалын кешенді бағалау маңызды бағыттардың бірі болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақ-неміс университеті. (n.d.). *Қазақстандағы ESG тәжірибесі*. <https://edu.dku.kz/mod/page/view.php?id=17>
2. Ensor Consulting. (n.d.). *Қазақстан Республикасының банк секторында ESG және тұрақты даму тәжірибелерін енгізу*. <https://ensor-consult.com/tpost/i93uca5ed1-vnedrenie-praktik-esg-i-ustoichivogo-rav>
3. Kapital.kz. (n.d.). *Қазақстандық компанияларда ESG стандарттарын әзірлеу және енгізу*. <https://kapital.kz/economic/127559/razvitiye-i-vnedreniye-esg-standartov-v-kompaniyakh-kazakhstan.html>
4. Standard.kz. (2024). *ESG стандарттары Қазақстанның корпоративтік секторында қаншалықты белсенді түрде енгізілуде?* https://standard.kz/ru/blog/2024_05_naskolko-aktivno-vnedriaiutsia-esg-standarty-v-korporativnom-sektore-kazakhstan-351
5. Тамыр платформасы. (n.d.). *ESG қағидаттары қандай: Қазақстанның халықаралық нарықтардағы дамуының жаңа қозғаушы күші?* <https://tamyrplatform.com/blog/что-takoe-esg-principy-novyy-drajver-razvitiya-kazakhstan-na-mezhdunarodnyh-rynках/>
6. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. (n.d.). *Қаржы секторында ESG тәжірибелерін енгізу әлеуеті*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/988472?lang=ru>
7. Forbes.kz. (n.d.). *Қазақстандық компаниялар ESG стратегияларын қалай жүзеге асырады*. <https://forbes.kz/articles/kak-kazahstanskije-kompanii-vnedryayut-v-rabotu-esg-strategii>
8. PwC Kazakhstan. (2024). *ESG ақпараты бойынша ТОП-50 ең үздік Қазақстандық компания*. <https://www.pwc.com/kz/en/publications/esg/esg-top-50-december-2024-rus-final.pdf>
9. Сәтбаев университеті. (n.d.). *ESG стандарты*. <https://official.satbayev.university/ru/standart-esg>
10. Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты. (n.d.). *Қазақстандағы ESG-нің тұрақты дамуы және институционалдануы: үрдістер, мәселелер, шешімдер*. <https://kisi.kz/ru/ustojchivoe-razvitie-i-instituchionalizachiya-esg-v-kazahstane-trendy-problemy-resheniya/>
11. QazScience. (2024, November 26). *Қазақстандағы ESG-нің тұрақты дамуы және институционалдануы*. <https://ru.qazscience.gov.kz/2024/11/26/kazakstanda-turakty-damu-zhane-esg-instituttandyr-maseleleri-bojynsha-kezdesh-ott/>
12. PwC Kazakhstan. (n.d.). *ESG ақпаратын жоғары сапалы ашу: стандарттар және жаһандық үрдістер*. <https://www.pwc.com/kz/ru/pwc-news/what-new/esg-info.html>

13. Kursiv Media. (2024, July 18). Қазақстандағы корпоративтік ESG тәжірибесінің үшінші зерттеуі. <https://kz.kursiv.media/2024-07-18/trete-issledovanie-korporativnyh-esg-praktik-v-kazahstane/>
14. KazLawReview. (n.d.). Қазақстанда тұрақты даму қағидаттарын енгізу туралы. <https://kazlawreview.kz/o-vnedrenii-principov-ustojchivogo-razvitiya-v-kazahstane>
15. ESG-Lab. (n.d.). Компанияның және оның қызметінің сипаттамасы. <https://esg-lab.kz/>
16. Біржанова, А., & Нурғалиева, А. (2022). Green banking practices worldwide: Prospects for Kazakhstan. *Букетов бизнес шолуы*, 107(3), 26–33. <https://doi.org/10.31489/2022ec3/26-33>
17. Kurmanov, N., et al. (2024). Environmental, social, and governance (ESG) practice and company performance: Evidence from the telecommunication sector. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i8.7519>
18. Vaslavskaya, I., et al. (2024). Implementation of ESG principles in business as a tool for managing environmental and social risks. *International Journal of Environmental and Earth Sciences*. <https://doi.org/10.31407/IJEES15.209>
19. Cui, J. (2025). *Empirical analysis of digital innovations impact on corporate ESG performance: The mediating role of GAI technology*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.01041>
20. Xu, J. (2024). *AI in ESG for financial institutions: An industrial survey*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2403.05541>
21. Semet, R., Roncalli, T., & Stagnol, L. (2021). *ESG and sovereign risk: What is priced in by the bond market and credit rating agencies?* arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.06617>
22. Cortes, J. D., Guix, M., & Bohle Carbonell, K. (2021). *Innovation for sustainability in the Global South: Bibliometric findings from management & business and STEM fields in developing countries*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2104.07543>
23. Baker, B. (2023). *ESG investing statistics 2023*. Bankrate. <https://www.bankrate.com/investing/esg-investing-statistics/>
24. Capital Group. (2022). *ESG Global Study 2022*. [https://www.capitalgroup.com/content/dam/cgc/tenants/eacg/esg/global-study/esg-global-study-2022-full-report\(en\).pdf](https://www.capitalgroup.com/content/dam/cgc/tenants/eacg/esg/global-study/esg-global-study-2022-full-report(en).pdf)

REFERENCES

1. Kazakh-German University. (n.d.). *ESG practice in Kazakhstan*. <https://edu.dku.kz/mod/page/view.php?id=17>
2. Ensor Consulting. (n.d.). *Introduction of ESG and sustainable development practices in the banking sector of the Republic of Kazakhstan*. <https://ensor-consult.com/tpost/i93uca5ed1-vnedrenie-praktik-esg-i-ustoichivogo-rav>
3. Kapital.kz. (n.d.). *Development and implementation of ESG standards in Kazakhstani companies*. <https://kapital.kz/economic/127559/razvitiye-i-vnedreniye-esg-standartov-v-kompaniyakh-kazahstana.html>
4. Standard.kz. (2024). *How actively are ESG standards being implemented in the corporate sector of Kazakhstan?* https://standard.kz/ru/blog/2024_05_naskolko-aktivno-vnedriaiutsia-esg-standarty-v-korporativnom-sektore-kazaxstana-351
5. Tamyr Platform. (n.d.). *What are the ESG principles: A new driving force for Kazakhstan's development in international markets?* <https://tamyrplatform.com/blog/chto-takoe-esg-principy-novyy-drajver-razvitiya-kazahstana-na-mezhdunarodnyh-rynkah/>
6. Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. (n.d.). *Potential for implementing ESG practices in the financial sector*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/988472?lang=ru>
7. Forbes Kazakhstan. (n.d.). *How Kazakhstani companies implement ESG strategies*. https://forbes.kz/articles/kak_kazahstanskije_kompanii_vnedryayut_v_rabotu_esg-strategii
8. PwC Kazakhstan. (2024). *TOP-50 best Kazakhstani companies by ESG information disclosure*. <https://www.pwc.com/kz/en/publications/esg/esg-top-50-december-2024-rus-final.pdf>
9. Satbayev University. (n.d.). *ESG standard*. <https://official.satbayev.university/ru/standart-esg>
10. Kazakhstan Institute for Strategic Studies. (n.d.). *Sustainable development and institutionalization of ESG in Kazakhstan: Trends, problems, solutions*. <https://kisi.kz/ru/ustojchivoe-razvitie-i-instituchionalizachiya-esg-v-kazahstane-trendy-problemy-resheniya/>
11. QazScience. (2024, November 26). *Sustainable development and institutionalization of ESG in Kazakhstan*. <https://ru.qazscience.gov.kz/2024/11/26/kazakstanda-turakty-damu-zhane-esg-instituttandyr-maseleleri-bojynsha-kezdeshi-ottii/>
12. PwC Kazakhstan. (n.d.). *High-quality disclosure of ESG information: Standards and global trends*. <https://www.pwc.com/kz/ru/pwc-news/what-new/esg-info.html>
13. Kursiv Media. (2024, July 18). *Third study of corporate ESG practices in Kazakhstan*. <https://kz.kursiv.media/2024-07-18/trete-issledovanie-korporativnyh-esg-praktik-v-kazahstane/>
14. KazLawReview. (n.d.). *The introduction of sustainable development principles in Kazakhstan*. <https://kazlawreview.kz/o-vnedrenii-principov-ustojchivogo-razvitiya-v-kazahstane>
15. ESG-Lab. (n.d.). *Description of the company and its activities*. <https://esg-lab.kz/>
16. Birzhanova, A., & Nurgaliev, A. (2022). Green banking practices worldwide: Prospects for Kazakhstan. *Buketov Business Review*, 107(3), 26–33. <https://doi.org/10.31489/2022ec3/26-33>

17. Kurmanov, N., et al. (2024). Environmental, social, and governance (ESG) practice and company performance: Evidence from the telecommunication sector. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i8.7519>
18. Vaslavskaya, I., et al. (2024). Implementation of ESG principles in business as a tool for managing environmental and social risks. *International Journal of Environmental and Earth Sciences*. <https://doi.org/10.31407/IJEES15.209>
19. Cui, J. (2025). Empirical analysis of digital innovations impact on corporate ESG performance: The mediating role of GAI technology. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.01041>
20. Xu, J. (2024). AI in ESG for financial institutions: An industrial survey. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2403.05541>
21. Semet, R., Roncalli, T., & Stagnol, L. (2021). ESG and sovereign risk: What is priced in by the bond market and credit rating agencies? *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.06617>
22. Cortes, J. D., Guix, M., & Bohle Carbonell, K. (2021). Innovation for sustainability in the Global South: Bibliometric findings from management & business and STEM fields in developing countries. *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2104.07543>
23. Baker, B. (2023). ESG investing statistics 2023. Bankrate. <https://www.bankrate.com/investing/esg-investing-statistics/>
24. Capital Group. (2022). ESG Global Study 2022. [https://www.capitalgroup.com/content/dam/cgc/tenants/eacg/esg/global-study/esg-global-study-2022-full-report\(en\).pdf](https://www.capitalgroup.com/content/dam/cgc/tenants/eacg/esg/global-study/esg-global-study-2022-full-report(en).pdf)

AUDIT AND EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF ESG STANDARD IMPLEMENTATION IN THE BANKING SECTOR OF KAZAKHSTAN

Turdieva Z.*

PhD

Educational institution «Alikhan Bokeikhan University»

Kazakhstan, Semey

e-mail: kalibaeva.z@mail.ru

ORCID: 0000-0002-6255-0599

Baituova L.

PhD, Senior Lecturer

Non-profit Joint Stock Company "S. Seifullin

Kazakh Agrotechnical Research University"

Kazakhstan, Astana

e-mail: 1701.86@mail.ru

ORCID: 0000-0002-4617-5696

Bulakbay Zh.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National

University,

Kazakhstan, Astana

e-mail: bulakbai_zhm@enu.kz

ORCID: 0000-0002-3742-6756

Verezubova T.

Doctor of Economic Sciences, Professor

Head of the Department of Finance,

Educational Institution

"Belarusian State Economic University"

e-mail: verezubova@mail.ru

Abstract

Kazakhstan, a country with a rapidly developing financial system, is currently undergoing an active transformation of its banking sector under the influence of global sustainability standards and the introduction of ESG initiatives (environmental, social, and governance aspects). Amid increasing requirements from regulators, investors, and society, domestic banks seek to integrate ESG principles into their corporate governance strategies and operational activities, shaping new mechanisms of transparency, accountability, and financial resilience. The purpose of this study is to conduct an audit and assess the effectiveness of ESG standard implementation in the banking sector of Kazakhstan, using the cases of Halyk Bank, Bank CenterCredit, Kaspi Bank, and ForteBank. The article presents comparative results of ESG practice analysis, identifies key achievements and challenges, and examines international experience in ESG integration in the banking industry, including practices from Europe and Asia, which may be adapted to national conditions. The methodological framework is based on system analysis, comparative review of publications, official banking reports, and international ESG standards (GRI, TCFD, SASB) over the past five years. Special attention is given to the audit of ESG processes, the evaluation of the impact of environmental, social, and governance initiatives on financial performance, as well as tools for enhancing transparency and accountability in banks. Based on the analysis, practical recommendations have been developed for banks and regulatory authorities to improve ESG policies, strengthen corporate responsibility, and increase trust from clients and investors. The study concludes that ESG is of strategic importance for the sustainable development of Kazakhstan's banking system, the enhancement of competitiveness, and the integration of national financial institutions into global standards.

Keywords: ESG standards, bank, audit, sustainable development, corporate responsibility, financial performance.

АУДИТ И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ СТАНДАРТОВ ESG В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ КАЗАХСТАНА**Турдиева З.***

доктор философии (PhD)
Учреждение образования
«Alikhan Bokeikhan University»
Казахстан, Семей
e-mail: kalibaeva.z@mail.ru
ORCID: 0000-0002-6255-0599

Булакбай Ж.

к.э.н., ассоциированный профессор
НАО «Евразийский национальный
университет имени Л.Н. Гумилёва»,
Казахстан, Астана
e-mail: bulakbai_zhm@enu.kz
ORCID: 0000-0002-3742-6756

Байтуова Л.

PhD доктор, старший преподаватель
НАО «Казахский агротехнический
исследовательский университет
имени С. Сейфуллина»
Казахстан, Астана
e-mail: 1701.86@mail.ru
ORCID: 0000-0002-4617-5696

Верезубова Т.

доктор экономических наук, профессор
Заведующий кафедрой финансов учреждения
образования "Белорусский государственный
экономический университет"
e-mail: ver Zubova@mail.ru

Аннотация

Казахстан - быстро развивающаяся страна, в настоящее время переживающая активную трансформацию своего банковского сектора в связи с внедрением глобальных стандартов устойчивого развития и инициатив в области ESG. В условиях растущих требований со стороны регулирующих органов, инвесторов и общества банки страны стремятся интегрировать принципы ESG в стратегии корпоративного управления и операционную деятельность, что позволит создать новые механизмы прозрачности, подотчетности и финансовой стабильности. Цель исследования – проведение аудита и оценка эффективности внедрения стандартов ESG в банковском секторе страны на примере «Халык Банк», «ЦентрКредит», «Каспи Банк» и «ФортеБанка». В статье представлены результаты сравнительного анализа практик ESG, определены ключевые достижения и проблемы, а также рассмотрен зарубежный опыт интеграции ESG в банковский сектор, включая опыт европейских и азиатских стран. Это позволит адаптировать успешные подходы к национальным условиям. Методологической основой послужило использование методов системного анализа, сравнительного исследования научных публикаций, официальных отчетов банков и международных стандартов ESG (GRI, TCFD, SASB) за последние пять лет. Особое внимание было уделено аудиту ESG-процессов, оценке влияния экологических, социальных и управленческих инициатив на финансовые показатели, а также инструментам повышения прозрачности и подотчетности банков. На основе результатов анализа были разработаны практические рекомендации для банков и регулирующих органов, направленные на совершенствование ESG-политики, укрепление корпоративной ответственности и повышение доверия со стороны клиентов и инвесторов. Был сделан вывод о стратегической важности ESG для устойчивого развития банковской системы Казахстана, укрепления ее конкурентоспособности и интеграции национальных финансовых институтов в глобальные стандарты.

Ключевые слова: стандарты ESG, банк, аудит, устойчивое развитие, корпоративная ответственность, финансовые показатели.